

a szerencse fia). A kevésbé jellemző elem (pl. főnixmadár) mint vezérszó megjelenik, és az alatta olvasható szócikk (feltámad vki/vmi mint a főnixmadár) tartalmazza az utalást (→ feltámad).

A szócikk végén nem csupán a szinonimákra való utalást találjuk meg, hanem „Vö. még” megkülönböztetéssel jelzi a szerkesztő, ha a kifejezésnek található még szinonimája, de nincsenek szerkezeti variánsai az adott vezérszó alatt; illetve itt találhatóak meg az ellentétes értelmű ekvivalensek vagy szorosán ehhez a kifejezéshez kötődő egyéb kifejezések. Például a KIÜTÉS vezérszó alá sorolt „utálja, ki nem állja; elege van belőle” értelmű „kiütést kap vkitől/vmitől vki” kifejezés mellett található hivatkozások a → hány, → hányinger, → herót, → hideg (2), ›hidegtelezés (hányni tudna vkitől/vmitől vki; hányingert kap vkitől/vmitől vki; herótya van tőle stb.).

O. Nagy gyűjteményéhez képest sokkal alaposabb és könnyebben használható ez az utalórendszer. O. Nagy Gábor szótárában ugyanis a külön melléklet tartalmazza a kulcsszókat és a hozzájuk tartozó szólások vagy közmondások számát; míg Forgács szótárában a szócikkek végén találhatóak az utalások, illetve az ellentétes jelentésű kifejezésekre is ráutalhatunk.

De még mielőtt bárki is sietne megválni O. Nagy szótárától, kijelentem: e két mű jól megfér egymás mellett a könyvespolcon, és célszerűen kiegészítik egymást. Míg a témánkul szolgáló szótár nagy erénye aktualitása, modernsége, frissessége, addig a korábbi gyűjteményben szerepelnek olyan tájnyelvi vagy régi kifejezések, melyekkel olvasmányaink során találkozunk. Forgács szótára hasznos segítsége lehet a magyarul tanuló idegen nyelvűeknek, és nekünk, magyar anyanyelvűeknek is sok érdekességet kínál. Magam is több olyan szleng-kifejezéssel találkoztam, melynek jelentését nem ismertem, és érdekesek, tanulságosak lehetnek az egy-egy kifejezés eredetét magyarázó részek is.

Mindenképpen fontos még kiemelniünk, hogy az elsősorban napi- és hetilapok anyagait tartalmazó adatbázisok felhasználása tette lehetővé, hogy az írott sajtó nyelvéből vett számtalan példamondat a szótár használati értékét jelentősen növelje.

Modern, könnyen használható, nagyszerű szótár született, érdekes olvasmányul is szolgálhat a magyar nyelv szépségeit (újra és újra) felfedezni vágyó kicsiknek és nagyoknak egyaránt.

Forgács Tamás (2003, szerk.): *Magyar szólások és közmondások szótára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. XXII + 821 p.

Kováts Anna

Olasz-magyar kifejezések és szólások szótára

Fábián Zsuzsanna és Danilo Gheno szótárával csaknem három évtizedes munka eredményét tartja kézben az olvasó. A szerzők olasz-magyar frazeológiai kutatásai 1973-ban kezdődtek a Szegedi Egyetemen, majd folytatódtak napjainkig.

Ekötet elődjeként már megjelent egy egyetemi jegyzet 1975-ben (Fábián Zsuzsanna – Danilo Gheno: ‚Italianizmusok. Olasz közmondások, szólások, olaszos fordulatok’. JATE, Szeged), majd az átdolgozott, kiegészített változatot 1986-ban a Terra Kiadó jelentette meg (Fábián Zsuzsanna – Danilo Gheno: ‚Italianizmusok. Olasz állandó szókapcsolatok, szólások és közmondások’. Terra, Budapest). Ez utóbbi négy válto-

zatlan kiadást ért meg. Sikerét a rendkívül alapos feldolgozásnak és hiánypótló mivoltának köszönhetjük, hiszen remek alapot nyújtott az olasz állandósult szókapcsolatok, szólások és közmondások értelmezéséhez és megtanulásához, ami elengedhetetlen feltétele az olasz nyelvben és irodalomban való elmélyülésnek és a mindennapi kommunikációnak egyaránt.

A frazeológiai szótárakra egyébként is nagy igény mutatkozik napjainkban, hiszen a szókapcsolatok előre gyártott elemekként gyorsan és pontosan felhasználhatók mind az anyanyelvi, mind az idegennyelvi kommunikáció során, elsajátításuk, ismeretük az adott nyelvterület kultúrájának megismerését is nagymértékben szolgálja. A szókapcsolatokat, szólásokat idiómáknak vagy idiomatikus egységeknek is nevezik, tágabb értelemben ide sorolják az egyéb frazeológiai egységeket is. Az állandósult szókapcsolatok elnevezés mellett rengeteg más olyan megnevezés él a szakirodalomban, amelyek szűkebb, illetve tágabb értelemben véve, többé-kevésbé hasonló jelentést takarnak: idióma, idiomatikus egység, frazéma, frazeológiai egység, szólás, közmondás, helyzetmondat stb. Ezek mind-egyikével a frazeológia foglalkozik. Fábián és Gheno szótára a tágabb értelemben vett szókapcsolatok feldolgozását vállalta magára, elsődlegesen a magyar anyanyelvű, olaszul tanuló használók körét megelemezve.

Már a szótár külseje is megnyerő: A5-ös méret, sárga/piros színű keménytető borító. A belső stíluslemek is széppé és ezáltal könnyen kezelhetővé teszik a szótárt: kicsi, de jól olvasható betűméret, félkövérrel és kék színnel szedett címszavak, a szócikkek többi része fekete. A szótár megastuktúrája több részből áll: Előszó, Prefazione; A szótár felépítése és az anyag elrendezése, Struttura del dizionario e indicazioni per l'uso; Rövidítések – Abbreviazioni; Irodalom – Bibliografia, majd az olasz-magyar és a magyar-olasz szótári rész következik. A gyors használatot könnyíti meg a szótár gerincén végigfutva az egyes betűk jelölése is.

A makrostruktúra követi a szótári hagyományokat, bár az olasz-magyar és a magyar-olasz rész ebből a szempontból különbözik egymástól. Körülbelül 3000 olasz címszó tartalmaz a kötet betűrendben, valamint a hozzájuk kapcsolódó 8500 állandó szókapcsolatot, szólást és közmondást és ezek magyar megfelelőit, illetve értelmezéseit. A magyar-olasz rész tulajdonképpen egy szótári mutató, amelynek segítségével a vezérszavak ismeretében visszakereshetőek a magyar állandó szókapcsolatok olasz megfelelői.

A mikrostruktúra jellegzetességeit leginkább egy szócikk vizsgálatán keresztül érdemes bemutatnunk, példaként az alábbiakban az „oro” ('arany') szócikk olvasható:

oro

- ◆ (rég) *essere ~ di coppella talpig becsületes ember*
- ◆ *non fare qc per tutto l'~ del mondo a világ minden kincséért nem tenne meg vmit*
- ◆ *prendere qc/tutto per ~ colato/zecchino; (rég) prendere qc per ~ di coppella vmit/mindent készpénznek vesz*
- ◆ (átv) *ricoprire q d'~ értékes ajándékokkal halmoz el vkit*
- ◆ (átv) *è tutto ~ colato szentigaz*
- ◆ *vale tant'~ quanto pesa nagyon értékes, aranyat ér*
- ◆ (köz) *Dove l'~ parla, la lingua tace 'ahol az arany beszél, ott a nyelv hallgat'*
- ◆ (köz) *Non è tutto ~ quel(lo) che luccica/splende/brilla/riluce nem mind arany, ami fénylik; nem mind lencse ami lapos*

Ha a magyar-olasz részből szeretnénk az arannyal kapcsolatos vezérszavak alapján tájékozódni, az alábbiakat találjuk:

arany ~ *ak (occhio); ~ at ér (oro); nem mind ~, ami fénylik (oro); ahol az ~ beszél, ott a nyelv hallgat (oro); ki korán kel, ~at lel (ora)*

Látjuk, hogy a magyarban „arany”-at tartalmazó összetételek után zárójelben, álló betűvel találjuk meg, melyik olasz szó bokra alatt keressünk ebben az értelemben, vagyis

nem csak az olasz „oro”, hanem az „occhio”, „ora” címszó alatt is érdemes keresnünk. Mindez azért, mert a szólások, közmondások, állandósult összetételek egymásnak nem szó szerinti megfeleltetési, a két nyelv ugyanazon fogalmak megfelelőiként más-más frazémákat használ. Mint például a „le ore del mattino hanno l'oro in bocca” olasz frazéma magyar megfelelője a „ki korán kel, aranyat lel” közmondás, az „in bocca al lupo!” (kb. 'a farkas szájában') mondással jó szerencsét kívánnak, az „avere un cuore di tigre” (kb. 'tigrisszívű') nem bátorságra, hanem kegyetlenségre utal, az „avere un cuore di grillo” (kb. 'tűcsökszívű') magyarul nyúlszívű, az „avere un cuore di Cesare” (kb. 'olyan a szíve, mint Cézáré') nagylelkűséget jelent. Hosszan lehetne sorolni a különböző példákat, amelyek között az olasz nyelvet tanuló és a nyelvet aktívan használó egyaránt sok érdekes és hasznos frazémát találhat.

A magyar megfelelők megadása során nem volt könnyű dolga a szerzőknek, hiszen kis- és szubjektív szempontból lehet csak eldönteni, melyik forrásnyelvi közmondásnak melyik a megfelelője a célnyelven, ezen kívül igen nagy számban tartalmaz nyelvünk olyan közmondásokat és szólásokat, amelyek vagy régiesek, elavultak, már nincsenek használatban, vagy egy adott tájegységre jellemzőek. Ennek következtében a magyar nyelvű szótárhasználó is találkozhat ilyen jellegű szókapcsolatokkal, mint például „nem mind lencse ami lapos” (non è tutto oro quello che luccica), „reggeli órának arany a szájában” (le ore del mattino hanno l'oro in bocca), „hívatlan vendégnek ajtó mögött a helye” (per l'ospite non invitato non ci sono sedie), „a lustaság az ördög párnája” (l'ozio è il padre dei vizi), „amilyen az apa, olyan a fia” (tal padre tal figlio), „kinek házában lakol, annak törvényével élj” (paese dove vai, fa' come vedrai), „szomszéd falat jobb darab” (il pan di casa stufa), „jobb a száraz kenyér békével, mint a hizlalt borjú pereskedéssel” (vale più un pane con amore che un cappone con dolore), „a pápa is csak deák volt” (per far da papa bisogna saper fare da sagrestano), „a tojás a tyúkot tanítja” (i paperi menano a bere le oche), „előbb rágd meg, aztán köpd ki a szót” (prima di parlare pensa). Mindezzel együtt csak dicsérni lehet, hogy a szerzők igyekeztek megtalálni az olasz frazémáknak megfelelő állandósult magyar szókapcsolatokat, és nem csak az előbbieket pusztán értelmezésére törekedtek.

Meggyőződésünk, hogy e pontos és precíz munka az elkövetkező évtizedekben továbbra is hasznos segítőtársa lesz a Magyarországon olasz nyelvet tanulók és használók számára, és követendő példával szolgál a fiatal italianista és szótárkészítő nemzedék számára.

Fábián Zsuzsanna – Danilo Gheno (2003): *Sapienti sat. Olasz-magyar kifejezések és szólások tára*. Locuzioni italiano-ungheresi. Grimm Kiadó, Szeged. XVII + 315 (197 + 118) p.

Fóris Ágota

PASSWORD – az új szótártípus

A Nemzeti Tankönyvkiadó 2003 augusztusában mutatta be új, hiányt pótló szótárát, a „Password angol–magyar tanulói szótár”-t.

Eszótár a címszavak után körülírással megadja angol nyelven az adott szó jelentését, jelentéseit, majd egy □ jel után olvasható a magyar megfelelő, amely röviden, lehetőleg egy szóval megadja a pontos jelentést. (1. ábra) Ezért nevezhetjük e szótárt „kétnyelvűsített” egynyelvű (angol–angol–magyar) szótárnak.

Ezt az új szótártípust *Lionel Kernerman* tel-avivi lexikográfus és könyvkiadó fejlesztette ki. Rájött ugyanis arra, hogy a nyelvtanulók számára ez a gyakorlat nagyon hasznos